

Поппер Л. В.,
здобувач кафедри політології та державного
управління, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), khylo.m@gmail.com

ЕКОЛОГІЗМ ЯК СУЧАСНА ІДЕОЛОГІЧНА СИСТЕМА

Екологізм розглядається як сучасна, альтернативна класичним, ідеологічна система.

Ключові слова: екологія, екологізм, ідеологія, концепція, екологічний рух.

За відносно нетривалу історію існування термін “екологія” докорінно змінив свій зміст. Ще якісь-небудь двадцять років тому він означав одну з галузей знання, яка займається вивченням тварин і рослин у природному середовищі, у кращому випадку – вчення про загальні принципи існування людини на Землі в усьому різноманітті аспектів її життєдіяльності. Однак з часом, термін “екологія” попри свій початковий природно-науковий зміст, набуло політичного відтінку і означає у повсякденній свідомості весь цей нерозчленований шар. Виникнувши на підставі поєднання, синтезу природознавства і суспільствознавства, вона, у свою чергу, надає радикальний зворотний вплив не лише на них, але й на формування системи поглядів, ідеологічних підходів, естетичних настанов і орієнтацій.

Однак, попри того, що екологія набуває статусу світогляду людства, яке прагне уникнути екологічної катастрофи, що вона переросла рамки дослідницької діяльності у вузькому розумінні цього слова і постала як сукупність умонастроїв, що вона стає не стільки наукою, скільки певною надбудовою, ментальним середовищем, в якому поєднуються дослідницькі, ідеологічні, філософсько-світоглядні та конкретно-організаційні засади управління ресурсами моніторингу довкілля тощо, все ж не правомірно ототожнювати знання і світогляд, науку й ідеологію.

Відзначаючи тісний взаємозв'язок між екологією й екологізмом Р. Кіркман цілком правомірно застерігає від ототожнення цих понять, наголошуючи, що екологія – це насамперед наука, яка досліджує, об'єктивує життя на Землі у формі знань з позицій зовнішнього спостерігача, тоді як екологізм охоплює взаємозв'язки і взаємовідповідність між людським суб'єктом і біосферою як безпосереднє переживання цих зв'язків із середини, як певна характеристика людської екзистенції [1, с. 377].

Оцінюючи позицію Р. Кіркмана щодо визначення екології й екологізму, Т. Гардашук справедливо зауважує, що “екологія як комплексна наука становить важливе підґрунтя сучасного екологізму, але не тотожна йому. Більше того, зв'язок між екологією й екологізмом не є простим лінійним, а вимагає занурення у широкий пізнавальний, світоглядний, а також загальнокультурний і цивілізаційні контексти, спираючись не лише на знання, а й на традиції, досвід, мудрість, інтуїцію, віру тощо. Таким чином, якщо екологія лежить у сфері науки, то екологізм охоплює собою частково сферу екології і частково – сферу поза наукового знання” [2, с. 52].

Для з'ясування питання про статус екологізму необхідно розглянути умови його виникнення і розвитку. Екологізм у найширшому змісті є продовження,

конкретизація і розвиток загальногуманістичної, вічної, хоча й багато у чому утопічної ідеї гармонії людини і природи, або, іншими словами, специфікація у загальнолюдському питанні екологічної проблеми. Тому екологізм бачиться як одне з виявів вирішення проблем виживання цивілізації.

Якщо говорити про конкретну дату виникнення екологізму – то це кінець 60-х – початок 70-х рр. Саме в цей час з'явились глобальні прогнози Римського клубу, висновки окремих дослідників із вивчення конкретно-екологічної ситуації. Вибуховим початком заявили про себе багато які екологічні рухи, що незабаром трансформувались у ряді країн у специфічні партії.

Тому закономірне домінування у визначенні екологізму таких його характеристик як форма соціального протесту, організованого у межах руху, як етичний й гуманістичний принцип життя громадян цивілізованого, демократичного суспільства і т. ін. Але визначення екологізму ніколи не може набрати закінченого й конкретного вигляду доти, поки він не буде визначений як ідеологія в усіх її проява, що дозволяє зняти багато які суперечності, ясно сформулювати його суть і основні принципи, розглянути еволюцію теоретичних побудов і визначити його долю на майбутнє.

Але наскільки екологізм співставимий з ідеологією? Звично під ідеологією розуміють систему цінностей, сукупність ідей, уявлень поглядів і переконань, призначених, – на думку В. Лісового, – об'єднувати людей заради спільного життя і спільних дій [3, с. 235–236]. Вдала спроба створення архетипу ідеології була зроблена У. Матцом, який виділив такі її ознаки: “1) Ідеологія є у принципі релігійно мотивована, але за своїм змістом секуляризована система орієнтацій (перязч–релігія). 2) Ідеологія у принципі революційна. 3) Ідеологія є по суті картина світу, що склалася у ході систематичного редукування складності дійсності. 4) Ідеологія створює орієнтаційний і мобілізаційний потенціал і дає можливість ідеологічній політиці і її носіям явити себе як епохальний рух. 5) Ідеологічна політика має опору не в суспільстві, чій структурі й цінності виростають з його традицій, а в трансцендентному по відношенню до суспільства принципі, який суспільству нав'язується” [4, с. 133].

Дійсно, ідеологія, якщо абстрагуватись від її конкретної форми, від ступеню деталізації, від засобів аргументації і т. ін., є не щось інше як консолідуючий нормативний образ суспільства, як особливий зріз свідомості, яка, виявляючи прихильність людей певним цінностям й інтересам, орієнтує на дію по їхній реалізації. Як відзначав А. Шафф: “Під ідеологією я розумію систему переконань (beliefs) і позицій (attitudes) у значенні схильності людини діяти, яка на підставі соціально прийнятної системи цінностей детермінує орієнтацію дій людини, націлених на здійснення (досягнення) визнаної найкращою формі суспільного життя. Без ідеології, що розуміється таким чином, не може існувати жодний рух, жодна політична партія” [5, с. 33].

Таким чином, без загальних ідеологічних меж будь-яка політична дія буде сліпою й хаотичною, позбавленою змісту навіть для тих, хто її здійснює. Й навпаки,

неінституціалізованість ідеології у суспільно-політичній сфері позбавляє її атрибутивної якості.

У конкретному плані ідеологія являє собою єдність ряду теорій. Зміст окремих теорій у межах ідеології звичайно не вільний від деяких двозначностей, що призводить до різних трактувань різних питань, виникнення різних концепцій і доктрин, інтерпретацій. На підставі окремих концепцій і доктрин, або їхнього поєднання виникають різні моделі об'єкту, як умовний образ (зображення, опис, схема) об'єкту.

Однак, визначити екологізм лише як ідеологію – свідомо його обмежити, адже він дещо більш широке й ємне. Що ж саме?

З нашої думки, суттєва єдність суспільно-політичної системи аніскільки не виключає, а, навпроти, припускає співіснування багатьох ідеологій. При цьому кожна історична епоха характеризується власними, притаманними лише їй, соціальними й політичними реальностями, власним розкладом соціально-політичних сил, системою детермінант, пріоритетів, переваг. Проте, для будь-якої цивілізації характерний свій особливий ідеал, притаманна лише їй осьова ідея, що лежить в її основі. Люди, що живуть у єдиному соціокультурному і політико-культурному просторі, потребують якогось комплексу загальних для всієї системи цінностей, норм, установ, які в сукупності забезпечують *modus vivendi* усіх членів суспільства.

Цей комплекс, який складає зміст громадянської свідомості в цілому й ідеологій зокрема, який визначає напрямок громадсько-історичного розвитку, характеризується як соціальна парадигма. Під цією категорією розуміється не та чи інша соціально-філософська теорія або течія, “фундаментальна картина соціального універсуму (світу), яка охоплює комплекс основних уяв про суспільство й індивіда, громадянське суспільство й державу, комплекс, що складає немов би субстрат найважливіших концепцій, теорій, течій у даний історичний період. Парадигма – це модель “завершеної” соціально-політичної системи з її формами, цілями й засобами існування [6, с. 49].

Кожне організоване суспільство має свою домінуючу парадигму, що містить у собі усі цінності й вірування, громадські інститути, традиції й т. ін. У сукупності вони являють собою те “оптичне скло”, через яке окремі індивіди й групи людей сприймають свій світ і діють в ньому” [7, р. 7].

З цієї точні зору екологізм є новою соціальною парадигмою, здатною забезпечити нормальне існування людини у співробітництві з природою.

На переконання екологів домінуюча соціальна парадигма нашого часу базується на таких хибних принципах:

- люди докорінно відрізняються від усіх інших створень на Землі;
- люди є господарями своєї долі, вони можуть обирати цілі й робити усе для їхнього досягнення;
- світ величезний й тому являє собою поле безмежних можливостей для людей;
- історія людства є історія прогресу, кожна проблема має своє вирішення, тому прогрес ніколи не припиниться.

Виходячи із зазначеного можна стверджувати, що сучасна суспільно-політична думка нездатна надати

адекватну новій екологічній ситуації програму, бо основною її вадою є нерозуміння екологічних меж розвитку цивілізації. Сучасні політичні ідеології – “це необмежені ідеології безмежності”, які підкріплюють економічну зростоманію.

Особливе місце у сучасних ідеологічних, моделях посідає ідея панування над природою, яка лягла у ґрунт багатьох принципів побудови суспільства і суспільних відносин. Ці принципи:

– добрі економічні умови (економічне зростання) повинні бути переважним напрямком соціальної політики;

– наука й технологія повинні бути вшановані і постійно розвиватись, тому що вони можуть бути використані у підкоренні природи і накопиченні матеріальних благ;

– розвиток нової технології й зростання виробництва з метою здобуття з природних ресурсів якомога більшої користі тягнуть за собою збільшення ризику фізичних і соціальних втрат, що приймається суспільством як належне;

– суспільство прогресує, якщо люди різної кваліфікації отримують різну матеріальну винагороду за роботу, бо це веде до збільшення продуктивності праці, рівна винагорода людей знижує добробут суспільства;

– організація практичної життєдіяльності суспільства повинна бути орієнтована на високу працездатність людей і рішучість їх дій, непродуктивно тому надавати великій кількості людей можливість брати участь у вирішенні соціальних проблем, бо це призводить до уповільнення темпу виробництва і відволіканню від роботи;

– ринок попиту й пропозиції служить найкращим механізмом регулювання економічних відносин, тому необхідно максимально скоротити управлінський і податковий апарат. Громадський добробут досягається швидше тоді, коли люди використовують свої власні кошти у змаганнях на ринку, регулювання й планування не найкращі політичні механізми, бо не ведуть до зростання громадського добробуту;

– соціально-економічна система функціонує краще за все, якщо вона орієнтована на максимальне збагачення нині живущих людей, немає необхідності турбуватися про майбутні покоління, бо ринок виробить своєчасно новий механізм [7, р. 9].

Екологи піддають сумніву домінуючу соціальну парадигму на сучасному етапі розвитку суспільства, наводячи такі докази:

– суспільство, розвиваючись у відповідності зі старою соціальною парадигмою, посилює нерівність матеріального добробуту і соціальних можливостей, причому настільки, що багато хто вважає це несправедливим;

– нестримна промислова діяльність призвела до суттєвого забруднення навколишнього середовища і надала значної, можливо необоротної шкоди природі;

– багато людей були піддані ризику і отримали шкоду внаслідок безвідповідальної діяльності окремих осіб і підприємств, котрі продовжують діяти у відповідності зі старою домінуючою соціальною парадигмою;

– природні ресурси вже значно виснажені, що призведе у перспективі до того, що наші діти будуть жити в умовах гіршого матеріального забезпечення;

– покращання соціально-економічного становища, яке очікувалось у зв'язку з високими темпами економічного розвитку останніх десятиліть, імовірніше за все, не досягне наміченого обсягу;

– суспільство за допомогою ядерної зброї може знищити усе живе на Землі. Досить єдиної помилки в контролі за цією силою, щоб усе було закінчено;

– дослідження рівня життя показали, що можливість людини контролювати власну долю є важливим елементом її оцінки якості життя. Однак в умовах ринкової економіки контроль за досягненням задовільного рівня життя для більшості людей є вкрай складним завданням, бо економічний примус супроводжується інфляцією, безробіттям, забрудненням навколишнього середовища і все більш розповсюджуваною невпевненістю у майбутньому. Отже, потрібен контроль за цими процесами, бо коли він відсутній, люди відчувають, що їх пригноблюють і підпорядковують собі незрозумілі сили й тому навіть не сподіваються змінити своє становище [7, р. 10–11].

Таким чином, резюмуючи викладене, можна зробити такий висновок. Екологізм полісистемний, постає водночас у декількох змістах. У більш широкому – виходячи з категорії парадигма – екологізм широка база (так звана нова соціальна парадигма), на підставі якої розвиваються інші, які зараз важко відрізнити, ідеологічні системи соціально-політичного характеру, об'єднані ємним словом альтернативізм. З іншого боку, екологізм у більш вузькому розумінні – один з подібних й найбільш рано сформованих ідеологічних напрямків, який ставить у найбільш актуалізованому вигляді проблему взаємовідносин суспільства і природи. У ньому розумінні, екологізм висловлюється категорією ідеологія, аналіз якої важливий для пізнання сучасних суспільно-політичних і духовних процесів.

Екологізм, як представник нової парадигми, є альтернативною ідеологією, відмінною від тих, які розвиваються на базі домінуючої соціальної парадигми (соціалізм, консерватизм, лібералізм і ін.). Необхідно відзначити, що людська цивілізація зараз знаходиться на стадії переходу від однієї парадигми до іншої. Виходячи з нього, екологізм поступово втрачає статус альтернативної ідеології, переходить до розряду загальноновизнаних.

Такі висновки можна зробити незважаючи на те, що самі творці основних засад екологізму свідомо уникають перетворення його на цільний, логічно завершений світогляд. Так, на думку Е. Дамманна, вимога ідеологічної ясності завжди призводить до одного й того ж наслідку: організаційна форма руху набуває контурів піраміди, теоретики стають лідерами, конструюють ідеологію і вимагають повноважень на те, щоб визначити стратегію і тактику на підставі цієї ідеології. Й оскільки дуже небагато хто почуває себе досить компетентним для участі в ідеологічних дебатах, то активність знизу зводиться до заучування теорії і підкорення вказівкам зверху. Інакомислящі відходять від руху, що поступово стагнує” [8, р. 150–151].

Носії екологічної свідомості – екологічні рухи – також різко дистанціюються від будь-якого поняття

ідеології по відношенню до себе. У даній категорії вони вбачають засіб політичного маніпулювання, сукупність формул, що впливають на масову свідомість. Дня визначення політичного і соціального статусу екологізму необхідно розглянути і загальну логіку його розвитку.

Історично склалося так, що екологізм на першому етапі свого розвитку виступав переважно як рух, орієнтований на збереження природи. Звичайно, у його засадах лежали окремі теоретичні підстави, запозичені з загальносоціальних концепцій і теорій, але наряд чи можливо було б говорити про наявність самостійної, власної ідеології екологізму. Згодом він перестав бути лише специфічним соціальним рухом, що не має власної теоретико-методологічної бази, власного соціального світогляду. Він став системою світогляду, яка виступає за збереження життя на Землі.

Отже, логіка становлення й розвитку екологізму – є перехід від однієї його моделі до другої. Модель екологізму, пов'язану з його становленням, розвитком екологічного руху, формуванням засад його ідеології, для одних країн можна віднести до історії соціально-політичних вчень, тоді як для інших країн (у тому числі й для України) вона більш ніж сучасна. Відмінна особливість першої моделі може бути визначена як залежність концепцій, які складають доктрину екологізму, що є, переважним чином, лише “природоохоронною специфікацією”, “природоохоронним звуженням” розповсюджених загальносоціальних теорій. Залежність активності і результативності екологічного руху від загальносоціальних демократичних процесів.

На зміну цьому етапу прийшла модель екологізму як самостійного й визнаного явища як в теорії, так і практиці громадського життя, що дозволяє говорити про наставання епохи екологізму і підкреслювати його помітний вплив на зміст сучасних соціально-політичних теорій, моделей повсякденної поведінки, на пріоритети в політиці.

На відміну від раннього варіанту, друга модель екологізму рішуче позбавляється від “жорсткої” теоретичної залежності, від сліпого копіювання загальносоціальних доктрин й ідеологічної орієнтованості лише на практику екологічного руху. Вона поступово перестає “жорстко” залежати від сплесків соціальної активності екологів, перетворюючись на постійно “присутню” й яка мобільно розвивається доктрину, що володіє великим різноманіттям наукових ідей і поглядів.

Новий варіант екологізму свідомо позбавляється від еклетицистичності і мозаїчності у своїх теоретичних побудовах, намагається стати досить самостійною й методологічно незалежною, логічно цілісною соціальною теорією. Внаслідок такого процесу екологізм усе більш набуває науковості, теоретичності, “академічності”. Академізація екологізму, таким чином, є закономірним наслідком розвитку теоретичного усвідомлення практичного екологізму як у його першій, так і в наступній моделі.

Хоч друга модель екологізму у ще більшій мірі орієнтована на мітинги, демонстрації, протести й ін. форми прямого волевиявлення, його цілі вбачають вирішення більш складних проблем – досягнення реального виходу з екологічної кризи, а для нього

необхідний не вуличний галас, а тиша кабінетів, академічна атмосфера наукових центрів й лабораторій, які займаються розробкою науково обґрунтованих соціальних програм й визначають стратегію перспективних екологічних досліджень.

Новий екологізм з альтернативного соціального руху стає органічною частиною, нормою життя суспільства, він перестає бути етапним рухом, й у багатьох країнах світу перетворюється на частину урядового внутрішньополітичного курсу, ідеї екологізму входять у “плоть і кров” демократичної держави і суспільного устрою.

Вплив ідей екологізму на соціально–політичний курс, пріоритети країни, на інші соціальні доктрини й теорії є наслідком зростання соціально–політичної активності зеленого руху, а також всебічної теоретичної проробки екологічною теорією влади існуючої реальності і переконливої доказовості того, що прогресивному, демократично розвиненому суспільству необхідно відмовитись від силових принципів у політиці, від ідеї панування над природою. Такому визнанню сприяє й екополітологія, що розвивається як системно логічна, аналітична доктрина, яка займається теоретичним осмисленням і пошуком практично виправданих методів вирішення екологічних проблем у контексті соціально–політичних, у питаннях безпосередньої політики, при розробці самого екологізму.

Зауважимо, що як і будь–якій іншій ідеологічній свідомості екологізму притаманний ряд рис: спекулятивність, примат екологічних ідей, перетворення їх на керівний, що спрямовує дійсність, параметр; догматичність, відданість певним принципам; апологетичність, втрата здатності реалістичного розгляду дійсності; репресивність, підведення явищ, інколи силових, під штучні доктринальні схеми.

Заразом не можна не помітити, що нерідко суперечливі одне одному філософські, соціологічні, політичні джерела і факти використовуються екологістами фрагментарно, у такій суміші, яка найбільш влаштовує тих чи інших теоретиків і практиків екологізму. Саме тому надзвичайно складно виділити аутентичний екологізм. З нашої точки зору, екологізм можна краще зрозуміти, якщо розглядати його як процес, як структуру, що розвивається, а не статичну конструкцію, яка регулюється жорсткими й непорушними нормами.

І насамкінець, відмітимо, що незважаючи на те, що багато які ідеї екологів висунуті досить давно, як система цінностей екологізм сформувався у 70–80–ті роки ХХ ст. І тут дивний сам факт того, що пануючим практично все ХХ ст. ціннісним системам – консерватизму, лібералізму, соціалізму був кинутий виклик. Здавалось, людство виробило деякі загальні уяви щодо шляхів суспільного розвитку і, при закономірній їхній еволюції, не має потреби вносити на ідеологічний олімп щось кардинально нове. Однак, індустріалізм вичерпав свої ресурси фундаментальних політичних теорій, перевіривши більшість з них на практиці і перехід до постіндустріалізму не міг не супроводжуватись новим ідеологічним конструюванням, першим з яких і став екологізм.

Екологів погано укладається в систему лібералізм–консерватизм–соціалізм, тому що основні його проблеми лежать у іншій площині. Для нього, скоріше, характерно сполучення ряду консервативних, ліберальних, соціалістичних елементів, радикальних і еволюційних рішень проблеми. Саме тому екологізм надто важко оцінити, виходячи з традиційних оціночних категорій. З точки зору І. Савельєвої, як альтернативна система поглядів екологізм розташовується у багатомірному просторі з такою системою координат: консерватизм – лібералізм – соціалізм; праві – ліві; старі – нові; помірні – радикали [9, с. 158].

Екологізм, існуючи і конкуруючи зі “старими” ідеологічними системами, в той самий час активно взаємодіє і з лібералізмом, і з консерватизмом, і з соціалізмом. Хоча у цих ідеологічних систем різний політичний словник, методологія, підходи, й важко виявити їхній взаємозв’язок з екологізмом, все ж таки такий існує.

Фундаментом консерватизму є антиегалітаризм, визнання непорушності права й переконання, що для стійкого розвитку суспільства уряд повинен забезпечити порядок. Консервативна ідеологія спрямована на збереження існуючих структур державного і суспільного життя, в першу чергу морально–правових її підвалин, втілених у нації, релігії, шлюбні, сім’ї, власності. Консерватизм традиційно протистоїть соціалізму й лібералізму. Першому – з приводу характерних для соціалізму революційних спрямувань, другому – з приводу характерних для лібералізму раціоналістичного пафосу, що природно переростає у критику традиційних, що природно склались, порядків.

Лібералізм означає сукупність ідейно–політичних учень, політичних і економічних програм, що ставлять метою ліквідацію або пом’якшення різних форм державного або громадського примусу стосовно людини. У політичній галузі лібералізм ґрунтується на визнанні прав людини, розділенні законодавчої і виконавчої влади” волі вибору занять, волі конкуренції. У цьому змісті лібералізм несумісний у політичному відношенні з консерватизмом, який підкреслює важливість понадіндивідуальних цінностей, а в економічному відношенні – з ідеями соціалізму, який передбачає необхідність централізації господарчого життя і державного управління ним у відповідності з проголошеними цілями суспільства. Соціалізм, як відомо, стоїть за якісне перетворення всього суспільства на підставі здійснення принципу соціальної справедливості, колективізму, інтернаціоналізму.

Перерахування основних положень пануючих ціннісних систем дозволяє сказати, що з точки зору ідеологічної композиції в екологізмі переткнулись, але не співпали лінії розвитку різномірних соціально–політичних й ідейних течій.

З консерватизмом екологізм поєднує пошуки ідеалу у віддаленому минулому, критика сучасного суспільства з моральних спонукань, визнання традиційних цінностей сім’ї, батьківщини, здорового способу життя і т. ін. Таким чином, ключова для консерватизму ідея – “збереження” – одна з ключових й для екологів.

Основні елементи, що поєднують екологізм з лібералізмом, містять в собі: погляди на шляхи

суспільних перетворень, які припускають поступову трансформацію державних структур шляхом розвитку громадянського суспільства, ліберальні тактичні рецепти, які містять обмеження функцій держави всілякими громадянськими ініціативами, відокремлення громадянського суспільства від політичного, забезпечення всебічної свободи індивіду.

Таким чином, безперечно, що екологізм у ряді своїх положень поєднує і консерватизм, і лібералізм, і соціалізм, розвиваючись в умовах, за яких колись-то потужні імпульси відповідних світоглядів у значній мірі зменшились. Все це ставить під сумнів відому тезу Ф. Фукуями про кінець історії, як кінець боротьби ідеологій [10, с. 134]. Не зміну боротьби, що загасає, старих ідеологічних схем висувається боротьба між ідеологіями індустріалізму й постіндустріалізму, яка в перспективі впише нові яскраві сторінки у політичну історію суспільства. Екологізм лише один з можливих варіантів ідеологій постіндустріалізму, але який вже вдало конкурує з традиційними ідеологіями індустріалізму.

Охарактеризувавши в загальних рисах теоретичну систему екологізму, слід підкреслити, що його теоретики проголошують право кожної країни і цивілізації на сучасному рівні розвитку створювати свій “екологізм”, зі своїми особливими властивостями й формами, тобто вважають, що правомірна поліваріантність екологізму, існування різноманіття екологізмів – англійського, німецького, американського, французького й ін. Щодо українського екологізму, то виразні лінії і течії у ньому спостерігаються скоріше в порівнювально-історичному плані, ніж в історичній реальності.

Криза громадського ладу – самий вдалий час для створення можливих проєктів майбутнього. Хоча екологізм на перший погляд можна віднести до розряду “філософії одного питання”, на вирішення якого переважно націлена активність його прихильників, більш уважний аналіз показує, що внутрішній зміст цієї ідеології не обмежується протестом проти негативних сторін взаємодії сучасного суспільства і природи. Вона несе в собі не тільки величезний потенціал критики сучасного індустріального суспільства в цілому, а й виступає з претензією на масштабний пошук гуманістичної альтернативи реаліям сучасного індустріалізму.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства відчувається різкий дефіцит поєднуючих ідей, переважає ідеологічний хаос, голий політичний прагматизм, відвертий антитеоретизм. У певній мірі це пояснюється й особливостями перехідного періоду в усьому світі, що накладаються на нашу специфіку: вичерпуються можливості класичних теоретико-пізнавальних парадигм, а нові парадигми ще не пройшли стадію становлення. З цієї точки зору, екологізм, що виступив і як новий соціально-політичний рух, і як творчо насичений напрямком пошуку альтернативи способу життя зі споживацьким ставленням до природи, виявився у повній відповідності з культурною і ціннісною переорієнтацією частини населення посттоталітарних держав Східної Європи, зокрема України.

Й, нарешті, останнє. При аналізі екологізму необхідно враховувати одну особливість, що впадає у

вічі. Якщо соціально-політичні й економічні моделі ідеологів екологізму як правило несуть на собі відбиток антисистемності, націлені на руйнування традиційних норм і настанов, то екологічний рух, за винятком невеликого періоду становлення, цілком вписується в систему. Тут виявляється таке характерне для екологів вміння “вбудуватись” в існуючі структури, при збереженні у той самий час автономії (в даному випадку у вигляді ідеологічних основ діяльності).

Отже, екологізм може бути визначений, по-перше, як нова парадигма суспільно-політичного розвитку і, по-друге, як сучасна ідеологічна система, що розвивається на підставі нової парадигми і впливає на інститути громадянського суспільства і держави, на свідомість громадян.

Список використаних джерел

1. Kirkman R. Why Ekology Cannot Be All Things to All People: “Adaptive Radiation” of Scientific Concepts / R. Kirkman // *Environmental Ethics*. – 1997. – Vol. 12. – № 4. – P. 375–390.
2. Гардашук Т. А. Концептуальні параметри екологізму / Т. А. Гардашук. – К. : Вид. Паран, 2005. – 200 с.
3. Лісовий В. Ідеологія // *Філософський енциклопедичний словник*. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
4. Матц У. Идеологии как детерминанта политики в эпоху модерна // *Полис: политические исследования*. – 1992. – № 1–2. – С. 130–142.
5. Шафф А. Незведанные законы социализма / А. Шафф // *Социализм будущего*. – М. : Политиздат, 1990. – С. 26–44.
6. Стегній О. Соціологічне прочитання природи / О. Стегній. – К. : ТОВ “Центр екологічної освіти та інформації”, 2012. – 436 с.
7. Ivlilbrath L. Environmentalists: vanguard for new society / L. Ivlilbrath. – Albany. – 1987. – 172 p.
8. Dammann S. The future in our hands / S. Dammann. – Oxford, 1979. – 171 p.
9. Савельева И. М. Альтернативный мир: модели и идеалы. – М. : Наука, 1988. – 208 с.
10. Фукуяма Ф. Коней истории и последний человек / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ, 1004. – 349 с.

References

1. Kirkman R. Why Ekology Cannot Be All Things to All People: “Adaptive Radiation” of Scientific Concepts / R. Kirkman // *Environmental Ethics*. – 1997. – Vol. 12. – № 4. – P. 375–390.
2. Gardashuk T. A. Konceptual’ni parametry ekologizmu / T. A. Gardashuk. – K. : Vyd. Parapan, 2005. – 200 s.
3. Lisovyy V. Ideologija // *Filosofskij encyklopedychnyj slovnyk*. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.
4. Matc U. Ideologii kak determinanta politiki v jepohu moderna // *Polis: politicheskie issledovanija*. – 1992. – № 1–2. – S. 130–142.
5. Shaff A. Neizvedannye zakony socializma / A. Shaff // *Socializm budushhego*. – M. : Politizdat, 1990. – S. 26–44.
6. Stegnij O. Sociologichne prochyttannja pryrody / O. Stegnij. – K. : TOV “Centr ekologichnoi’ osvity ta informacii”, 2012. – 436 s.
7. Ivlilbrath L. Environmentalists: vanguard for new society / L. Ivlilbrath. – Albany. – 1987. – 172 p.
8. Dammann S. The future in our hands / S. Dammann. – Oxford, 1979. – 171 p.
9. Savel’eva I. M. Al’ternativnyj mir: modeli i idealy. – M. : Nauka, 1988. – 208 s.
10. Fukujama F. Konej istorii i poslednij chelovek / F. Fukujama. – M. : AST, 1004. – 349 s.

Popper L. V., competitor of the Department of Political Science and Public Administration, National Pedagogical University M. P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), khyloko.m@gmail.com

Environmentalism as a modern ideological system

Environmentalism is considered as a modern ideological system, which is alternative to the classic one.

Keywords: ecology, environmentalism, ideology, concept, environmental movement.

Поппер Л. В., соискатель кафедры политологии и государственного управления, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), khyloko.m@gmail.com

Екологізм как современная идеологическая система

Екологізм рассматривается как современная, альтернативная классическим, идеологическая система.

Ключевые слова: екологія, екологізм, идеологія, концепція, екологічне движення.

* * *

УДК 32–614.2

Семигіна Т. В.,
доктор політичних наук, доцент, професор,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
(Україна, Київ), tv_sem@ukr.net

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ І ПОЛІТИКА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Децентралізація як процес інституційної реструктуризації, що має на меті передачу влади, ресурсів та відповідальності з вищих щаблів до нижчих, може мати різні виміри та наслідки. Дослідження процесів децентралізації в охороні здоров'я спрямовувалось на визначення форм такої реструктуризації та політичної практики їх застосування. На основі аналізу документів міжнародних та національних суб'єктів політики визначено, що в сфері охорони здоров'я децентралізація відбувається у формі деконцентрації, делегування повноважень, передачі повноважень (деволюції) або приватизації. Децентралізація в охороні здоров'я може бути ефективним засобом удосконалення надання медичних послуг, раціональнішого розміщення ресурсів, зменшення нерівності в доступі до медичних служб, проте вона має й суттєві обмеження. Тому прагматичний підхід полягає у забезпеченні збалансованості між процесами централізації і децентралізації.

Ключові слова: децентралізація, повноваження, приватизація, охорона здоров'я.

Останніми десятиліттями у деяких країнах трансформувалась функція уряду. Він із надавача послуг перетворився на регулятивний орган. Такі інституційні перетворення посилюються процесами децентралізації. Власне, децентралізацію вважають однією із найдинамічніших сучасних світових тенденцій у взаємовідносинах органів влади [1]. Тема децентралізації стала нині однією із найбільш обговорюваних в українському політичному дискурсі. Вона переважно розуміється як передання певних повноважень із центрального (національного) рівня на рівень місцевий (локальний). За визначенням С. Кравченко, під час децентралізації відбувається переміщення влади від національних урядів до субнаціональних і місцевих органів влади, а також до місцевих громад [4], у той час як Н. Левчук веде мову про децентралізацію державно-управлінських послуг [5]. Децентралізація протистоїть централізації – політичному процесу, на основі якого формується централізм як управлінська політична система з властивими їй вертикальною структурою та субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

Питання децентралізації, зміни рівнів політики висвітлювались у працях багатьох дослідників (Д. Ансьєн [7], К. Кокс, Д. Пек [19], Е. Свінгідоу [22] та ін.), які аналізують інституційний, процесуальний та інші виміри складного феномену децентралізації. Як зауважує І. Гоптарєва, у сучасній політиці наявне як суміщення, так і диференціація суспільних інтересів, що зумовлює взаємопроникнення функцій гілок влади та суб'єктів політики різних рівнів [2].

Кидають виклик традиційним уявленням про децентралізацію й поточні процеси глобалізації та регіоналізації, які призводять до появи наднаціональних рівнів політики, що за своєю природою суперечать

розвиткові локальних рівнів політики. Проте суб'єкти глобальної політики просувають ідею децентралізації надання послуг, розвитку місцевих громад тощо.

Такі амбівалентні процеси актуалізують проблему наукового вивчення децентралізації, зокрема, децентралізації у такій суспільно важливій сфері як охорона здоров'я, яка в Україні формально, організаційно є високоцентралізованою, хоча й фінансується переважно з місцевих та відомчих бюджетів, а в самій системі наявні хаотичні процеси самоорганізації. Проведене дослідження процесів децентралізації в охороні здоров'я спрямовувалось на визначення форм інституційної реструктуризації та політичної практики їх застосування. У дослідженні було використано такий метод як аналіз документів міжнародних та національних суб'єктів політики.

Характеризуючи процеси децентралізації в охороні здоров'я, слід насамперед зауважити, що інституційна реструктуризація не може бути метою сама по собі, вона спрямована на досягнення певних політичних цілей – забезпечення рівності, соціальної справедливості, економічної ефективності абощо. Наразі система охорони здоров'я може бути жорстко централізованою, із виразними ієрархічними зв'язками або децентралізованою, коли значні повноваження отримують органи місцевої влади, місцеві громади. Це в багатьох випадках пов'язано із загальними принципами стосунків між центральними та місцевими органами влади, проте частково залежить і від бачення того, яким чином має бути організовано надання послуг з охорони здоров'я (медичних, просвітницьких тощо).

Ідею децентралізації прямо чи опосередковано розвивають і підтримують чимало міжнародних організацій (ВООЗ, ПРООН, Світовий банк, ЮСЕЙД, Європейський Союз, Швейцарське бюро співробітництва тощо). Так, Програма розвитку ООН (ПРООН) виразно обстоює надання більших повноважень у сфері організації охорони здоров'я локальним громадам. У документах цієї організації розрізняють три різновиди децентралізації (політичну, фінансову та адміністративну) [1; 17].

Політична децентралізація передбачає надання громадянам та обраним ними представникам більших повноважень щодо прийняття рішень у сфері державного управління. Така децентралізація означає, що обрані місцеві органи несуть відповідальність, насамперед, перед тими, хто їх обрав, та в процесі прийняття політичних рішень мають повністю діяти в межах місцевих інтересів. Цей різновид децентралізації має на меті стимулювати населення для активної участі у прийнятті політичних рішень, зокрема, щодо питань охорони здоров'я і забезпечення адекватних умов життя.

Фінансова децентралізація спрямована на зміну взаємовідносин між суб'єктами політики різних рівнів у питаннях акумулювання та розподілу коштів програм охорони здоров'я. Цей різновид децентралізації може відбуватися через: самофінансування або відшкодування витрат через оплату послуг користувачами; спільне фінансування або спільне виробництво, коли користувачі беруть участь у процесі надання послуг, а також забезпечення інфраструктури шляхом грошових або трудових внесків; розширення бази